

Βυζαντινές

Η βυζαντινή κοινωνία, πιασμένη γερά στην αρπάγη του χριστιανικού ιερατείου, ήταν ανδροκρατική, με την γυναίκα νομοθετικά περιορισμένη από το δημόσιο βίο κι απροσημάτιστα κυνηγημένη από την Εκκλησία. Μόνο οι αυτοκρατόρισσες και κάποιες μεγαλοαρχόντισσες διαδραματίζουν ένα ρόλο, αυτές όμως καμιά φορά σημαντικότερο, στα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας. Οι γυναίκες δεν μπορούσαν να καταλαμβάνουν οφφίκια, δηλαδή δημόσιες θέσεις, ή να παρίστανται στα δικαστήρια, ή ν' αναλαμβάνουν επιτροπείες κ.λπ. Ουσιαστικά, την θέση της γυναίκας στην βυζαντινή κοινωνία καθόρισαν τρεις παράγοντες, ο χριστιανισμός, το ρωμαϊκό δίκαιο και παλαιότεροι ανατολικοί πολιτισμοί. Ο χριστιανισμός, παρόλο που πολλές φορές ήταν μεταξύ της Εύας και της Παναγίας, έκλινε τελικά προς την πρώτη. Το ρωμαϊκό δίκαιο, κυριαρχώντας της εποχής του Αυγούστου με την αυστηρή νομοθεσία του έναντι της γυναίκας και οι ανατολικοί πολιτισμοί, σιγά-σιγά πέρασαν την πατριαρχία τους κάτω από την εξουσία των Βυζαντινών αυτοκρατόρων. Προφανώς, λοιπόν, οι τρεις αυτοί παράγοντες δεν είχαν ευνοϊκά αποτελέσματα στη διαμόρφωση της θέσης των γυναικών. Η ιδέα των Βυζαντινών για τις γυναίκες φαινόταν καθαρά από την αντιμετώπιση τους από την γέννηση τους, αφού πιστευόταν πως η γέννηση κοριτσιού δεν ήταν καλό πράγμα, αφού δεν διαιωνιζόταν το όνομα της οικογένειας και θα χρειαζόταν πολλή φροντίδα για την συλλογή της προίκας της. Οπότε ήταν λογικό ότι παιδιά λέγονταν μόνο τα αγόρια. Η γυναίκα του Βυζαντίου, λοιπόν, θεωρείται πάντα ανήλικη και ότι έχει ανάγκη από κηδεμονία. Γι' αυτό λοιπόν το ευνοημένο από την φύση είδος προσφέρει βοήθεια στο πιο αδίκημένο, δίνοντας κάποιες δικαιοδοσίες στην γυναίκα μέσα από την νομοθεσία. Έτσι, ο σύζυγος μπορεί να την ορίζει «βοηθό» του και να της επιτρέπει να συμμετέχει στις αποφάσεις για το μενάλωμα των παιδιών και την εκπαίδευση τους, την διαχείριση των προικίων της, και η απόφαση της σε περίπτωση θανάτου του άνδρα της. Ο Μιχαήλ Ψέλλος, ένα από τα πιο καλλιεργήσιμα πρόσωπα της βυζαντινής περιόδου αποδέχεται την ανισοτιμία μεταξύ των δυο φύλων, παρόλο που δήλωνε τον θαυμασμό του για την γυναίκα και την αδερφή του. Σύμφωνα με τα λόγια του, η μητέρα του διεύθυνε την οικογένεια. Έτσι, με τον καιρό, ο ανάγλυφος σεβασμός των Βυζαντινών για την μητέρα, λόγω της προσφοράς της στην τεκνοποιία και την διαιώνιση της αυτοκρατορίας φαίνεται να εξιλεώνει το αμάρτημα της να γεννηθεί γυναίκα.

Όμως, βγαίνοντας από το σπίτι, στον χώρο της κοινωνικής και δημόσιας ζωής η εικόνα της γυναίκας αλλάζει ριζικά. Αρχικά, για να βγει μια γυναίκα θα πρέπει να έχει σαφείς λόγους, απ' τους οποίους θεωρούνται: ο εκκλησιασμός, όπου η γυναίκες περιορίζονταν στον γυναικωνίτη, η επίσκεψη συγγενικού προσώπου ή η καθαριότητα στα δημόσια λουτρά. Και στις τρεις αυτές περιπτώσεις, η εξερχόμενη θα έπρεπε να έχει μαζί της κάποιον δούλα ή ευνούχο, εφόσον βέβαια υπήρχαν εντός του σπιτιού. Το κεφάλι και το πρόσωπο της θα έπρεπε να είναι καλυμμένο και βέβαια απαγορευόταν η συμμετοχή της σε δημόσιες τελετές, ώστε να αποφεύγεται η έκθεση της στα βλέμματα των ανδρών. Όπως καταλαβαίνουμε λοιπόν, υπήρξαν εποχές λίγο καλύτερες και λίγο χειρότερες για τις Βυζαντινές, αλλά γενικά, η κατάσταση του «δεύτερου φύλου» έμεινε αυτή που είχε καθοριστεί από το «πρώτο».

Γάμος/διαζύγιο: όσον αφορά τον γάμο, το βυζαντινό δίκαιο όριζε τον θεσμό αυτόν υπόθεση των γονέων του ζεύγους, οι οποίοι τους αρραβώνιαζαν, υπέγραφαν και συμβόλαιο γάμου και τελικά τους πάντρευαν. Αυτό ήταν και το λογικότερο, αφού οι γυναίκες είχαν ελάχιστες ευκαιρίες να ξεμυτίσουν από την αυλόπορτα του σπιτιού τους και ήταν πολύ

δύσκολο να γίνει αντιληπτή η γοητεία τους μέσα από τα μαντήλια με τα οποία ήταν σκεπασμένες. Καθώς όμως, ο έρωτας συμβιβάζεται πολύ δύσκολα με τους νόμους του δικαίου, πολλοί νέοι μηχανεύονταν τεχνάσματα ώστε να ξεδιπλώσουν τα συναισθήματα τους. Πολλές φορές οι νέοι έκαναν καντάδες στα παράθυρα των αγαπημένων τους, τα λεγόμενα «πορνικά άσματα» από τους Πατέρες της Εκκλησίας, ή προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να τραβήξουν την προσοχή της κοπέλας που ήθελαν, σε κάποια έξοδο της. Αυτές οι περιπτώσεις, όμως, αποτελούσαν την μειοψηφία, αφού οι γάμοι γίνονταν κυρίως μέσω της κουρκουσούρας, της λεγόμενης –σήμερα- προξενήτρας που πληρωνόταν για της υπηρεσίες της. Η νομοθεσία όριζε πως η γαμήλια ηλικία ήταν το 12^ο έτος για τα κορίτσια ενώ το 14^ο για τα αγόρια. αν και οι γονείς συνήθιζαν να τα αρραβωνιάζουν πολύ πιο μικρά και μάλιστα, η πρώτη συνάντηση του ζεύγους ήταν μετά τον γάμο τους. Για να θεωρηθεί ένας γάμος έγκυρος, έπρεπε να συμφωνεί ο πατέρας της κόρης. Σε περίπτωση, όμως, που η κόρη μέχρι τα 25 της χρόνια ήταν αδέσμευτη, μπορούσε η ίδια να προβεί σε νόμιμο γάμο, με προίκα του πατέρα της. Ο θεσμός της προίκας ήταν καθιερωμένος για όλα τα κοινωνικά στρώματα και τάξεις.

Το διαζύγιο ήταν ένας θεσμός που γινόταν αποδεκτός μόνο από το Βυζαντινό δίκαιο, και όχι από την Εκκλησία. Γι' αυτό πολλές φορές κάποιοι το απέφευγαν, μήπως και χάσουν την αιώνια ζωή. Αυτό, τελικά, άλλαξε τον 11^ο αιώνα, όταν οι πιστοί το πήραν απόφαση και γύρισαν την πλάτη στον δογματικό κλήρο. Πιθανοί και δεκτοί λόγοι διαζυγίου θεωρούνταν οι εξής:

- a. Η φυσική ανικανότητα του συζύγου ή η στειρότητα της συζύγου.
- b. Η γνώση ενός απ' τους συζύγους ότι από τον άλλον οργανωνόταν συνωμοσία κατά κράτος και η απόκρυψη της –ιδίως της συζύγου από τον σύζυγο.
- c. Η απόπειρα δολοφονίας του ενός από τον άλλον σύντροφο.
- d. Η φρενοβλάβεια για διάστημα μεγαλύτερο της ζετίας.
- e. Η ύπαρξη μίσους ανάμεσα στο ζεύγος.
- f. Η διαπίστωση ότι ο σύζυγος είναι παιδεραστής.
- g. Η εγκατάσταση παλλακίδας στον οίκο από τον σύζυγο.
- h. Η εξαφάνιση του ή της συζύγου για διάστημα μεγαλύτερο των 5 ετών, και
- i. Η προσχώρηση ενός από τους δύο σε θρησκευτική αίρεση.

Τέλος, κάποιοι άλλοι λόγοι, σχετικά με την μοιχεία, αφορούσαν μόνο γυναίκες και ήταν οι εξής:

- a. Να αποδεικνυόταν πως το παιδί του ζευγαριού ήταν μια εξωσυζυγικής σχέσης
- b. Η σύζυγος να διανυκτέρευε εκτός του οίκου της, εκτός κι αν είχε πάει στους γονείς της.
- c. Η σύζυγος να συλλαμβανόταν επ' αυτοφώρω στα λουτρά με άλλον άνδρα.
- d. Η σύζυγος να συλλαμβανόταν αυτόφωρα σε διασκέδαση με άνδρες «κύποτης ηθικής», και
- e. Η σύζυγος να παρακολουθούσε θεάματα χωρίς ή παρά την θέληση του συζύγου της.

Έτσι, τα διαζύγια χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες, τα κατά πρόφασιν και τα κατά συναίνεση. Το πρώτο το εξέδιδε ο δικαστής, όταν ένας από τους δύο συζύγους είχε διαπράξει βαρύ αδίκημα, ενώ το δεύτερο ήταν το απλό συναινετικό διαζύγιο, για το οποίο συμφωνούσαν και οι δύο σύζυγοι. Ο μεγαλύτερος και σοβαρότερος λόγος διαζυγίου θεωρούταν η μοιχεία, ένα απ' τα χειρότερα εγκλήματα της Βυζαντινής εποχής, που ήταν ανιάτο και ισοδυναμούσε με την δολοφονία. Θάνατος, ρινοτομία, διαπόμπευση, εξορία ήταν οι ποινές που όριζε ο πολιτικός νόμος για την μοιχεία, ενώ ο Εκκλησιαστικός απαιτούσε πολύχρονη ακοινωνησία και άλλα τέτοια. Σε περίπτωση διαζυγίου ή γηρείας, η πολιτεία δεν απαγόρευε τον δεύτερο γάμο, σε αντίθεση με την εκκλησία που το απέρριπτε. Επίσης, ο τρίτος γάμος ήταν ομόφωνα

απαγορευμένος, ενώ ο τέταρτος οδηγούσε σε αφορισμό. Βέβαια, όλα αυτά ίσχυαν μόνο για τους κοινούς θνητούς, οι αυτοκράτορες πάντα εύρισκαν κάποιον πατριάρχη να ευλογήσει τις κακοτροπιές τους με τον καλό είτε τον κακό τρόπο.

Για μια Βυζαντινή κοπέλα, το πολυτιμότερο αγαθό της ήταν η παρθενία της. Άρα, ήταν λογικό και επόμενο, η τιμωρία για βιασμό να ήταν πολύ βαριά και επέφερε σωματικές ποινές είτε δέσμευση της περιουσίας. Βέβαια, μαύρη ήταν και η τύχη της κοπέλας που βιαζόταν, αφού στο εξής θεωρούταν καταδικασμένη, ατιμασμένη και αξιολύπητη. Ο φόβος, λοιπόν, του βιασμού ήταν μεγάλος στην Βυζαντινή κοινωνία, όντας ένα φαινόμενο πολύ διαδεδομένο, ειδικότερα με θύτες δυνατούς άνδρες της εποχής, που δεν φοβούνταν την τιμωρία, και αυτό έκανε τους περισσότερους πατέρες των οικογενειών να μένουν «με το ένα μάτι ανοιχτό» για τις γυναίκες του οίκου τους, όταν εκείνες ήταν εκτός, αλλά και εντός αυτού. Όσον αφορά την απαγωγή, ένα διάταγμα του Κωνσταντίνου όριζε πως αν ήταν εκούσια, επιβαλλόταν θανατική ποινή και στον άνδρα και στην γυναίκα, ενώ αν ήταν ακούσια ο άνδρας θανατωνόταν ενώ η γυναίκα έχανε τα κληρονομικά της δικαιώματα. Επίσης, την ποινή της εκτόπισης δέχονταν και οι γονείς της κοπέλας που ανέχονταν την απαγωγή, και οι δούλοι που πιθανώς είχαν συμμετάσχει σκοτώνονταν με μαρτυρικό τρόπο.

Μια άλλη κοινωνική πληγή αποτελούσε η παλλακεία. Ήταν ένας θεσμός κληρονομημένος από την αρχαιότητα, που παρά της προσπάθειες του Χριστιανισμού δεν κατάφερε να ξεριζωθεί για εννέα ολόκληρους αιώνες. Ο σύζυγος, λοιπόν, εγκαθιστούσε την παλλακίδα του σε ένα σπίτι, εκτός του δικού του, αφού αλλιώς θα μπορούσε η γυναίκα του να κάνει αίτηση για διαζύγιο. Παλλακίδες γινόντουσαν συνήθως κοπέλες που ήταν δούλες, επελεύθερες, φτωγοκόριτσα αλλά ακόμα και πλούσιες αριστοκράτισσες. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος είχε απαγορεύσει την παλλακεία, όντας επηρεασμένος από την υποδειγματική χριστιανή και μητέρα του Ελένη.